

ἐπιστήμη τὸν φιλοσοφικὸ λογισμό, πὸν προέρχεται ἀπὸ μιὰ πηγὴ ἄλλη καὶ διαφορετικὴ ἀπ' τὴν ἐπιστημονικὴν.

Ἡ σύγχρονη λοιπὸν φιλοσοφία μπορεῖ ἴσως γὰ νοιώσῃ τοὺς Προσωκρατικοὺς στὸ ὑπέροχο μεγαλεῖο τους, μὰ δὲν μπορεῖ καὶ νὰ τοὺς ἀκολουθήσῃ. Ἡ σύγχρονη φιλοσοφία δὲν μπορεῖ ἐπίσης σὲ καμμιά περίπτωση νὰ μείνῃ χωμὲνη στὸ βάθος τῆς ἀφέλειας τῶν παιδικῶν φιλοσοφικῶν προβλημάτων. Γιὰ νὰ διατηρήσῃ τὸ βάθος, πὸν χάνουν βέβαια συνήθως τὰ παιδιά μὲ τὸ προσχώρημα τῆς ἡλικίας, εἶνε ἀναγκασμένη ἡ φιλοσοφία ν' ἀνακαλύψῃ πλάγιους δρόμους καὶ βάσεις μέσα στὴν σημερινὴ πραγματικότητα καὶ στὴν πολλαπλότητά της καὶ αὐτὴ ἡ πραγματικότητα ἄλλωστε δὲν μπορεῖ σὲ καμμιά πιά περίπτωση νὰ μείνῃ γνήσια καὶ ἀπόλυτα παροῦσα δίχως τὴν βοήθεια τῆς ἐπιστήμης.

Ἄν ἀπ' τὴν μιὰ μεριά τὰ παλαιὰ κείμενα μᾶς κάνουν ν' ἀκοῦμε μιὰ πηγαία φωνή, ἀπ' τὴν ἄλλη ὅμως μερὰ οἱ θεωρίες, πὸν περιέχουν, δὲν μποροῦν νὰ παραληφθοῦν ἀπὸ μᾶς. Ἡ ἱστορικὴ κατανόηση τῶν θεωρητικῶν συγκροτημάτων τοῦ ξεπερασμένου καὶ καθ' αὐτὸ παρελθόντος διακρίνεται ἀπ' τὴν ἀφομοίωση τῶν στοιχείων ἐκείνων, πὸν εἶνε ἐκάστοτε σὲ κάθε φιλοσοφία ζωντανὰ καὶ παρόντα. Γιὰτὶ ἀκριβῶς μονάχα αὐτὴ ἡ ἀφομοίωση εἶνε ἡ βάση, πὸν ἐξασφαλίζει τὴν δυνατότητα νὰ κατανοηθῇ ἱστορικὰ κ' ἐκεῖνο, πὸν εἶναι μακρυνὸ καὶ ἀποξενωμένο.

Ἡ σημερινὸς φιλοσοφικὸς λογισμὸς σημειώνεται, ἀντλώντας τὴν ὑπαρξὴ του συνειδητὰ ἀπ' τὴν ἀποκλειστικὰ δική του πηγὴ, πὸν ἡ ἐπιστήμη μονάχη της δὲν μπορεῖ νὰ τὴν ἀνακαλύψῃ καὶ νὰ τὴν φθάσῃ :

Ἡ ἀναζήτηση τῆς πραγματικότητας προκαλεῖ τὸν φιλοσοφικὸ λογισμό μὲ μιὰ σκέψη, πὸν σημειώνεται ὡς ἐσωτερικὴ πράξις. Ἀντίκρου σ' ὅλα τὰ στοιχεῖα τῆς πραγματικότητας, ἀντίκρου στὰ πράγματα ἡ σκέψη ὡς ἐσωτερικὴ πράξις παίρνει μιὰ θέση τέτοια, ὥστε νὰ μπορῇ νὰ τὰ ὑπερβῇ καὶ νὰ φθάσῃ ὑπερβατικὰ στὴν οὐσιαστικὴ πλήρωση.

Ἡ πραγματικότητα δὲν μπορεῖ πιά ν' ἀναζητηθῇ ἀπ' τὸν φιλοσοφικὸ λογισμό γιὰ δεύτερη φορὰ, ὅπως τὴν ἀναζητοῦν οἱ ἐπιστήμονες,

σᾶν ἓνα συγκεκριμένο περιεχόμενο γνώμης. Ἡ φιλοσοφία δὲν μπορεῖ πιά νὰ παρουσιάσῃ μιὰ θεωρία, πού ν' ἀναφέρεται στοῦ Ὀλον τοῦ Εἶναι, συλλαμβάνοντας τὴν ἐνότητά του ὡς ἀντικείμενο.

Ἐπίσης ἡ πραγματικότητα δὲν μπορεῖ νὰ συλληφθῇ μ' ἀσφάλεια σὲ ἀπλὲς συναισθηματικὲς βιώσεις. Ἡ πραγματικότητα κατακτᾶται μὲσω τῶν βιώσεων αὐτῶν καὶ μαζί τους μονάχα μέσ' στὸν λογισμό.

Ὁ φιλοσοφικὸς λογισμὸς τείνει δουλεύοντας ἐκεῖ, ὅπου τὸ σκέπτεσθαι θὰ μπορούσε νὰ γίνῃ ἡ πείρα τῆς ἴδιας τῆς πραγματικότητας. Γιὰ νὰ φθάσω ὅμως ὡς ἐκεῖ, εἶμαι ἀναγκασμένος νὰ σκέπτομαι διαρκῶς, χωρὶς νὰ γίνωμαι κι' ὅλας πραγματικὸς μέσα στὸ ἴδιο αὐτὸ σκέπτεσθαι «ὡς τοιοῦτο». Βαδίζοντας στὸ δρόμο τοῦ προσωρινοῦ προπαρασκευαστικοῦ σκέπτεσθαι νοιώθω κάτι, πού εἶνε «πλέον» ἀπ' τὸ σκέπτεσθαι.

Ἡ μεθοδικὴ ἀντικειμενοποίηση αὐτοῦ τοῦ σκέπτεσθαι εἶνε φιλοσοφία. Γιὰ νὰ δώσω μιὰν εἰκόνα αὐτῆς τῆς φιλοσοφίας δὲν μπορῶ νὰ κάνω οὔτε μιὰν ἐπισκόπηση τῶν ἐπιτευγμάτων, πού ἐμφανίζονται σήμερα μὲ τ' ὄνομα «ὑποστασιακὴ φιλοσοφία», οὔτε μιὰν ἐπισκόπηση τῆς δικῆς μου φιλοσοφίας. Χρησιμοποιώντας μόνο ὡς παράδειγμα μερικὲς θεμελιακὲς ἰδέες, μπορῶ νὰ δείξω αὐτό, πού μᾶς ἐνδιαφέρει. Θέτω λοιπὸν τ' ἀκόλουθα προβλήματα:

Πρῶτον: τὸ πρόβλημα τοῦ Εἶναι καὶ μάλιστα στὴν ἔννοια τοῦ πιδὲ ἐκτεταμένου χώρου τοῦ περιβάλλοντος, πού μέσα του προβάλλουν στὰ μάτια μας τὰ ὅσα συνιστοῦν ἐκάστοτε γιὰ μᾶς τὸ Εἶναι.

Δεύτερον: τὸ πρόβλημα τῆς ἀλήθειας καὶ μάλιστα στὴν ἔννοια τοῦ δρόμου, πού ὁδηγεῖ στοῦ Εἶναι.

Τρίτον: τὸ πρόβλημα τῆς πραγματικότητας στὴν ἔννοια τοῦ Εἶναι ὡς σκοποῦ καὶ ὡς πηγῆς, πού μέσα τους βρίσκει τὴ γαλήνη τῆς ὁλόκληρῃ ἡ σκέψη καὶ ἡ ζωὴ μας.

Α.

ΤΟ ΕΙΝΑΙ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

Ἡ πρώτη ἀπάντηση στοῦ ἐρώτημα, πού ἀναφέρεται στήν ὑπαρξη τοῦ Εἶναι, βγαίνει ἀπ' τὴν ἀκόλουθη βασικὴ πεῖρα:

Ὅτι, κι' ἂν γίνεται γιὰ τὰ μάτια μου ἀντικείμενο, πάντα πρόκειται γιὰ ἓνα ὁρισμένον Ἐἶναι πλάϊ σ' ἄλλα καὶ πάντα πρόκειται γιὰ ἓνα εἶδος τοῦ Εἶναι. Ὅπωςδήποτε κι' ἂν σκέπτομαι τὸ Εἶναι, εἴτε τὸ σκέπτομαι π. χ. ὡς ὕλη, εἴτε ὡς ἐνέργεια, εἴτε ὡς πνεῦμα, εἴτε ὡς ζωὴ κ. ο. κ.—κι' ὅλες οἱ νοητὲς κατηγορίαι τοῦ Εἶναι ἔχουν δοκιμασθῆ—, πάντα ἡ σκέψη αὐτὴ μου δείχνει στοῦ τέλος, ὅτι ἀνύψωσα στοῦ ἐπίπεδο τοῦ ἀπόλυτου Εἶναι ἓνα εἶδος ὁρισμένου μονάχα Εἶναι, πού σημειώνεται μέσα στοῦ ὅλον τοῦ Εἶναι. Κανένα ἀπ' τὰ γνωστὰ Εἶναι δὲν εἶνε ΤΟ Εἶναι.

Πάντα ζοῦμε μέσα σ' ἓναν ὁρίζοντα τῆς γνώσης μας. Καὶ τείνουμε διαρκῶς νὰ ὑπερβοῦμε κάθε ὁρίζοντα, πού μᾶς περιζώνει καὶ πού μᾶς κλείνει τὴ θέα. Μὰ δὲν καταφέρνουμε νὰ κατακτήσουμε κανένα γιὰ τὴν ὄρασή μας ὁρητήριο, πού τὸ σημεῖο του νὰ βρῖσκεται ἔξω ἀπ' τὸν περιοριστικὸ ὁρίζοντα καὶ πού ἀπ' ἐκεῖ νᾶνε ὄρατὸ τὸ ἀπαλλαγμένο πιά ἀπὸ κάθε ὁρίζοντα κι' ὅμως μ' ὅλα ταῦτα κλειστὸ καὶ τελειωμένο Ὅλον. Οὔτε μπορούμε νὰ κατακτήσουμε μιὰν ἀλυσίδα ἀπὸ ὁρητήρια, πού—ὅπως συμβαίνει στὸν περίπλου τῆς γῆς—νὰ μᾶς δίνουν στοῦ σύνολό τους, ἐνῶ θὰ περνᾶμε ἀπ' τὸν ἓναν ὁρίζοντα στὸν ἄλλον, τὴν δυνατότητα νὰ συλλάβουμε τὸ ἓνα, τὸ κλειστὸ καὶ ὁλόκληρο Εἶναι. Τὸ Εἶναι μένει γιὰ μᾶς τέτοιο, πού δὲν μπορεί νὰ κλείσῃ. Μᾶς τραβάει ἀπ' ὅλες τὶς πλευρὲς του πρὸς τὸ ἀπεριόριστο. Πάντα φέρνει ξανά μπροστὰ στὰ μάτια μας κάτι τὸ νέο, πού εἶνε κάθε φορὰ ἓνα ὁρισμένο Εἶναι.

Αὐτὴ εἶνε ἡ πορεία τῆς γνώσης μας, πού πάει ὅλο καὶ πιδὸ μπρός. Ἐνῶ συλλογιζόμαστε αὐτὴν τὴν πορεία, ζητᾶμε κι' ὅλας τὴν ἀπάντηση στοῦ ἐρώτημα, πού ἀναφέρεται στὴ φύση τοῦ ἴδιου τοῦ Εἶναι, τοῦ Εἶναι, πού μὲ τὸ ξάνοιγμα ὅλων τῶν φαινομένων μπροστὰ στὰ μάτια μας μοιάζει μ' ὅλα ταῦτα νὰ ὑποχωρῇ πάντα καὶ νὰ ξεφεύγῃ.

Τὸ εἶναι αὐτὸ ὀνομάζουμε τὸ περιβάλλον. Τὸ περιβάλλον δὲν εἶνε ὅμως μονάχα ὁ ὀρίζοντας, πὺ μέσα του βρίσκεται κάθε τόσο ἡ γνώση μας, μὰ εἶνε κάτι, πὺ δὲν γίνεται ποτὲ ὀρατὸ μονάχα ὡς ὀρίζοντας καὶ πὺ ἀπὸ μέσα του ξεπηδοῦν μάλιστα καὶ ὄλοι οἱ νέοι ὀρίζοντες.

Τὸ περιβάλλον εἶνε τὸ στοιχεῖο ἐκεῖνο, πὺ πάντα προμηνύεται μονάχα—καὶ προμηνύεται μέσα ἀπ' ὅ,τι εἶνε ἀντικειμενικὰ παρόν, καθὼς καὶ μέσ' ἀπ' τοὺς ὀρίζοντες—, μὰ πὺ δὲ γίνεται ποτὲ ἀντικείμενο. Τὸ περιβάλλον εἶνε τὸ στοιχεῖο ἐκεῖνο, πὺ τὸ ἴδιο δὲν παρουσιάζεται καὶ δὲν συμβαίνει ποτὲ του, μὰ πὺ μέσα του συμβαίνουν ὄλα τ' ἄλλα. Κι' εἶνε ταυτόχρονα τὸ στοιχεῖο ἐκεῖνο, πὺ κάνει ὄλα τὰ ὄντα ὄχι μόνο νὰ εἶνε ὅ,τι ἄμεσα φαίνονται, μὰ καὶ νὰ μένουν διαφανῆ.

Μ' αὐτὴν τὴν πρώτη σκέψη ἐκτελέσαμε ἓνα βασικὸ φιλοσοφικὸ ἐγχείρημα. Στηριγμένοι στὴ σκέψη αὐτὴ, ἄς λυτρωθοῦμε ἀπ' τὰ δεσμά, πὺ δένουν τὸ ὄντολογικὸ μας συνειδὸς σὲ μιὰ γνώση καὶ πὺ ξαναγυρίζουν μὲ μιὰ διαφορετικὴ πάντα μορφή. Πρόκειται γιὰ μιὰν ἀπλῆ σκέψη, πὺ ὅμως, ἐνῶ ἀνοίγει μπροστὰ μας τὴν πὺ μεγάλη θέα, μοιάζει ταυτόχρονα σ' ἄνε ἀδύνατο νὰ πραγματοποιηθῆ.

Καὶ μοιάζει ἔτσι, γιὰτὶ εἴμαστε δεμένοι στὴ μορφή, πὺ ἔχει τὸ ἀνθρώπινο σκέπτεσθαι, στὴ μορφή, πὺ μᾶς ἀναγκάζει, ὅ,τιδὴποτε κι' ἄν ζητᾶμε νὰ γνωρίσουμε, νὰ τὸ μεταβάλλουμε σ' ἓνα ὄρισμένο ἀντικείμενο. Ὅταν ζητᾶμε νὰ συλλάβουμε μὲ τὴ σκέψη τὸ περιβάλλον, γίνεται κι' αὐτὸ ἀμέσως ἀντικείμενο καὶ λέμε π.χ., ὅτι τὸ περιβάλλον εἶνε ὁ κόσμος, εἶνε ἡ ὕπαρξη, πὺ ἐμεῖς τὴν ἀποτελοῦμε, εἶνε τὸ ἐν γένει συνειδὸς. Συλλαμβάνοντας μὲ μιὰ σαφῆ σκέψη τὸ περιβάλλον, διαπράττουμε ὅ,τι ἀκριβῶς πρέπει, ὄταν τὸ σκεπτόμαστε, νὰ ὕπερνικιέται. Ὅταν ζητᾶμε στὸ περιβάλλον τὸν λόγο, πὺ στηρίζει τὰ πάντα, δὲν μᾶς ἐπιτρέπεται νὰ ἄχουμε μπροστὰ στὰ μάτια μας κανένα ἀντικείμενο, πὺ νὰ τὸ λέμε περιβάλλον. Συλλαμβάνοντάς το ὅμως μὲ τὴ σκέψη, τὸ συλλαμβάνουμε μ' ὄλα ταῦτα ἀναπότρεπτα μὲ τὴν βοήθεια ὄρισμένων περιεχομένων τοῦ εἶναι. Ὅταν ἐκτελοῦμε τὴ σκέψη πρέπει τὰ περιεχόμενα αὐτὰ νὰ ἐξαφανίζονται, ἄν θέλουμε νὰ νοιώσουμε τὸ εἶναι ἐκεῖνο, πὺ παύει νὰνε ἓνα ὄρισμένο ἀπλῶς εἶναι.

Κάθε φράση λοιπόν, πού ἀναφέρεται στοῦ περιβάλλον, περιέχει μέσα της ἓνα παραλογισμό. Κι' ἂν ἀκόμα θᾶταν δυνατόν — πράγμα, πού ἀποτελεῖ ἀκριβῶς ἓνα βασικό ἐγγείρημα τοῦ φιλοσοφικοῦ λογισμοῦ — νὰ σκεφθῆ κανεῖς μέ τή μορφή τοῦ ἀντικειμένου κάτι, πού δέν ἔχει ἀντικειμενική ὕπαρξη, πάλι θᾶταν ἐκτεθειμένη ἢ κάθε φράση σέ ἀναπότρεπτες παρεξηγήσεις: ἀντί νὰ νοιώθουν οἱ ἄνθρωποι τὸ περιβάλλον μέσ' στη στροφή, πού ἔχει ἡ σκέψη, θὰ παίρνανε λέξη πρὸς λέξη τὶς ἀπομονωμένες φράσεις καὶ θὰ εἶχαν ἔτσι μιὰ ψεύτικη καὶ ἀπατηλὴ γνώση γιὰ τὸ ὅλον τοῦ περιβάλλοντος.

Ὅτι, σύμφωνα μέ τὶς συνηθισμένες γνωστικὲς δυνάμεις καὶ μέ τὴ λογικὴ τῶν ἀντιφάσεων, εἶνε ἀπραγματοποίητο, πραγματοποιεῖται μ' ὅλα ταῦτα φιλοσοφικά ὡς τὸ φωτεινὸ χάραγμα ἑνὸς ὄντολογικοῦ συνειδότος, πού δέν παραβάλλεται μέ καμμιά ἀπ' τὶς ὠρισμένες γνώσεις. Καὶ πατᾶμε τὸ πόδι μας στὸν πιὸ ἐκτεταμένον χωρὸ τοῦ Δυνατοῦ. Καθεὶ, πού εἶνε γιὰ μᾶς ὡς ὄν (ὡς εἶναι) γνωστό, κερδίζει ἔτσι ἓνα βάθος μέ τὴν ἀναφορὰ του σ' αὐτὸν τὸν χωρὸ, πού ἀπὸ μέσα του ἀκριβῶς προβάλλει πιά, ἑξαγγέλλοντας τὸ εἶναι, χωρὶς τὸ ἴδιο ἐκεῖνο στοιχεῖο, πού προβάλλει, νᾶνε καὶ τὸ ἴδιο τὸ εἶναι.

Τὸ περιβάλλον πρέπει νὰ διαφωτισθῆ ἀκόμα περισσότερο. Πρέπει ν' ἀποχτήσουμε τὴ γλῶσσα, πού μέ τὴν βοήθειά της θὰ μπορέσουμε ἔπειτα νὰ θέσουμε κἄθαρὰ τὰ βασικά ἐρωτήματα γιὰ τὴν ἀλήθειαν καὶ γιὰ τὴν πραγματικότητα. Ἡ βαθειὰ καὶ σωστὴ ἀνάπτυξη αὐτῶν τῶν εἰσαγωγικῶν ἀρχῶν τοῦ φιλοσοφικοῦ λογισμοῦ εἶνε ἓνα ἀπὸ τὰ ἔργα τῆς φιλοσοφικῆς λογικῆς. Ἐδῶ πρέπει νὰ μᾶς ἀρκέσουν μερικοὶ (οὔτε κἂν σκιαγραφικοὶ) ὑπατιγμοὶ κ' αὐτοὶ μᾶς εἶνε ἀναγκαῖοι γιὰ νὰ ὀρίσουμε τὸ νόημα μερικῶν λέξεων, πού εἶνε δηλωτικὲς γιὰ τὸ περιβάλλον καὶ πού θὰ χρησιμοποιήσουμε στὸ δεύτερο μέρος αὐτῆς τῆς ἐργασίας. Πρόκειται συγκεκριμένα γιὰ τὶς λέξεις: κόσμος, συνειδὸς ἐν γένει, ὕπαρξη, πνεῦμα, ὑπόσταση, ὑπερβατικότητα.

Τὸ ἐνιαῖο περιβάλλον—τὴ στιγμὴ, πού μιλάω γι' αὐτό, ζητώντας νὰ τὸ διαφωτίσω—χωρίζεται ἀμέσως, παίρνοντας τὴν ὕπαρξη ἀπ' τὴν ἀντικειμενικὴ ὕπαρξη ὠρισμένων φαινομένων, σ τ ῖ ς φ ᾶ ς ε ἰ ς τ ο ὕ

περιβάλλοντος. Οἱ φάσεις αὐτὲς ξεκαθαρίζουν καὶ χωρίζονται, ἐνῶ ἐπιχειροῦμε τ' ἀκόλουθα βήματα στὴ σκέψη μας.

Τὸ πρῶτο βῆμα:

Ὁ Kant ἔνοιωσε, ὅτι ὁ κόσμος δὲν γίνεται γιὰ μᾶς ἀντικείμενο, μὰ ὅτι ἀποτελεῖ μονάχα μιὰν ἰδέα, δηλαδή ὅτι ὅλα, ὅσα μπορούμε νὰ γνωρίσουμε, βρίσκονται στὸν κόσμο, ἐκτὸς ἀπ' τὸν ἴδιο τὸν κόσμο, ὅτι τέλος, ζητώντας νὰ γνωρίσουμε τὸν κόσμο σὰν ἓνα Ὅλον, πού ὑπάρχει ὡς ὄν, εἶνε μοιραῖο νὰ πέσουμε σὲ ἄλυτες ἀντιφάσεις, στὶς «ἀντινομίες».

Ὁ Kant ἔνοιωσε ἐπίσης, ὅτι καθεὶ τὸ ἀντικειμενικὰ ὑπαρκτὸ ὑπάρχει γιὰ μᾶς μὲ τὴν προϋπόθεση τοῦ σκεπτόμενου συνειδότητος (ἔτσι π. χ. ἡ ἐνότητα τοῦ ἐκάστοτε ἀντικειμενικὰ ὑπαρκτοῦ ὑπάρχει μὲ τὴν προϋπόθεση τῆς ἐνότητας τοῦ ἐν γένει συνειδότητος, μιᾶς ἐνότητας πού θεσπίζει ἀκριβῶς καὶ τὴν ἐνότητα τῶν ἀντικειμένων). Ἄς τὸ διατυπώσουμε διαφορετικά: «Ὅλα ὅσα ὑπάρχουν» ἀποτελοῦν γιὰ μᾶς τὸ φαινόμενο τοῦ «καθ' αὐτὸ εἶναι», ὅπως προβάλλει τοῦτο στὸ ἐν γένει συνειδός, πού περικλείνει γιὰ μᾶς ὅλα ὅσα ὑπάρχουν. Ἡ ἀνάπτυξη τῆς «κριτικῆς μεθόδου» τοῦ Kant ἀναφέρεται ἄμεσα στὸ ἰδεολογικὸ συνειδός: ἡ ἀνάπτυξη αὐτὴ γεννάει καὶ διαφωτίζει τὴ γνώση μας γιὰ τὴν φαινομενικότητα τοῦ παγκόσμιου εἶναι συλλαμβάνοντας τὸ περιβάλλον τοῦ ἐν γένει συνειδότητος.

Ἔτσι ἐπρόβαλε τὸ περιβάλλον σὲ δυὸ φάσεις. Τὸ περιβάλλον, πού μέσα του ἐμφανίζεται τὸ ἴδιο τὸ εἶναι, ὀνομάζεται κόσμος. Τὸ περιβάλλον, πού εἶμαι ἐγὼ ὁ ἴδιος καὶ πού εἶμαστε ἐμεῖς οἱ ἴδιοι, ὀνομάζεται τὸ ἐν γένει συνειδός.

Τὸ δεύτερο βῆμα:

Τὸ περιβάλλον, πού εἶμαι ἐγὼ ὁ ἴδιος, δὲν ἐξαντλεῖται μὲ τὸ ἐν γένει συνειδός. Ἐγὼ εἶμαι καὶ μιὰ ὕπαρξη, πού εἶνε ὁ φορέας αὐτοῦ τοῦ συνειδότητος. Ἡ ἐπιστροφή στὴν πραγματικότητα ἐκτελεῖ τὸ βῆμα ἀπ' τὴν ἀπλὴ συνείδηση στὴν πραγματικὴ ὕπαρξη, δηλαδή στὴν ὕπαρξη, πού ἔχει ἀρχὴ καὶ τέλος καὶ πού μέσα στὸν γύρω της κόσμο μοχθεῖ καὶ ἀγωνίζεται ἢ κουράζεται καὶ ὑποχωρεῖ, ἀπολαμβάνει καὶ πάσχει, φοβᾶται κ' ἐλπίζει. Καὶ δὲν εἶμαι μάλιστα μονάχα μιὰ ὕπαρξη, μὰ εἶμαι πραγματικὸς καὶ ὡς πνεῦμα, πού μέσα στὶς ἰδανικὲς ἐνότη-

τές του μπορεί να γίνη δεκτό καθετί, πού σκέπτεται τὸ συνειδός, καθετί, πού εἶνε ὡς ὑπαρξη πραγματικό.

Τὸ τρίτο βῆμα :

Αὐτὲς οἱ φάσεις τοῦ περιβάλλοντος καὶ οἱ τρεῖς ἀποτελοῦν κᾶτι, πού εἶνε ἀναμφισβήτητα παρὸν στὰ μάτια μας. Οἱ φάσεις αὐτὲς συνιστοῦν τὰ ἐγκόσμια καὶ συγκεκριμένα ὡς τὸ στοιχεῖο ἐκεῖνο, πού εἶμαι ἐγὼ—ὑπαρξη, συνειδός ἐν γένει, πνεῦμα—καὶ ὡς τὸ στοιχεῖο ἐκεῖνο, πού εἶνε γιὰ μένα ἀντικείμενο καὶ πού εἶνε ὁ κόσμος. Τώρα ὅμως προβάλλει τὸ ἐρώτημα : εἶνε τάχα ἡ ἐγκοσμιότητα αὐτὴ αὐτάρκης ἢ μᾶς παραπέμπει σὲ κᾶτι ἄλλο ; Τὸ δεύτερο εἶνε ἀκριβῶς, πού συμβαίνει. Τὸ πῆδημα πέρα ἀπ' τὰ ἐγκόσμια ἐκτελεῖται ἀπ' τὸν ἄνθρωπο καὶ σημειώνεται μάλιστα τὸ πῆδημα ταυτόχρονα ἀπ' τὸν κόσμο στὴ θεότητα καὶ ἀπὸ τὴν ὑπαρξη τοῦ συνειδητοῦ πνεύματος στὴν ὑπόσταση. Ὑπόσταση εἶνε ἐκεῖνο πού μᾶς κάνει νᾶμαστε ὁ ἑαυτός μας, εἶναι ἐκεῖνο, πού ἀναφέρεται στὸν ἑαυτό μας, καὶ μέσῳ τοῦ ἑαυτοῦ μας στὸ Ὑπερβατικό, πού μέσα ἀπ' τοὺς κόλπους του προσφέρεται ὡς δῶρο καὶ πού ἀπάνω του ἀκριβῶς θεμελιώνεται.

Ἡ διαίρεση τοῦ περιβάλλοντος βασίζεται στὴ διάκριση τῶν τριῶν βημάτων, πού ἀναφέραμε : Τὸ πρῶτο βῆμα ὁδηγεῖ ἀπ' τὸ περιβάλλον γενικὰ στὸ περιβάλλον, πού εἶμαστε ἐμεῖς οἱ ἴδιοι, καὶ στὸ περιβάλλον, πού εἶνε τὸ ἴδιο τὸ εἶναι. Τὸ δεύτερο βῆμα ὁδηγεῖ ἀπ' τὸ περιβάλλον, πού εἶμαστε ἐμεῖς οἱ ἴδιοι, στὴ διάκριση ἀνάμεσα στὶς διάφορες φάσεις αὐτοῦ τοῦ περιβάλλοντος καὶ πού οἱ φάσεις αὐτὲς εἶνε ἡ ὑπαρξη, τὸ ἐν γένει συνειδός καὶ τὸ πνεῦμα. Τὸ τρίτο βῆμα ὁδηγεῖ ἀπ' τὸν ἐγκόσμιο χῶρο στὸν ὑπερβατικό.

Ἡ διαίρεση λοιπὸν αὐτὴ δὲν πηγάζει ἀναγκαστικὰ ἀπὸ μιὰν ἀρχή, ἀλλὰ σημαίνει μονάχα, ὅτι στὰ ὄρια τοῦ περιβάλλοντος συναντᾶμε καὶ παραλαβαίνουμε τὶς φάσεις, πού μέσα τους σημειώνεται γιὰ τὰ μάτια μας πρωταρχικὰ ἡ παρουσία τοῦ εἶναι.

Ἄς μελετήσουμε τώρα κᾶπως περισσότερο τὸ νόημα τῶν ὄσων ἀναπεύξαμε. Ἡ διαφώτιση τοῦ περιβάλλοντος καὶ τῶν φάσεων τοῦ περιβάλλοντος μπορεί, ὅταν πετύχη, νᾶχη μιὰν ἐπίδραση, πού ἐκδηλώνεται στὸ νόημα κάθε γνώσης. Γιατὶ μὲ τὴν διαφώτιση τοῦ περιβάλ-

λοντος ξεκαθαρίζονται ὠρισμένες φιλοσοφικὲς ἀποφάσεις, πὺ δὲν ἀφίνουν τίποτε ἄθικτο στὴν ὕπαρξή μας :

1) Τὸ βασικὸ φιλοσοφικὸ ἐγχείρημα, πὺ ἐσκιαγραφήσαμε, μεταμορφώνει τὸ ὄντολογικὸ συνειδὸς μου καὶ τὸ κάνει ν' ἀναφέρεται στὸ εἶναι, χωρὶς ν' ἀνε πιά ὄντολογικό. Τὸ εἶναι στὸ σύνολό του δὲν εἶνε πιά ἐννοιολογικὰ συλληπτὸ μέσῳ μιᾶς ὄντολογίας, μὰ μπορεῖ νὰ διαφωτισθῆ μονάχα ὡς ὁ χῶρος καὶ ὡς οἱ χῶροι, πὺ μᾶς περιβάλλουν καὶ πὺ ἀπὸ μέσα τους προβάλλει στὰ μάτια μας τὸ κάθε εἶναι. Ἄν ἡ ὄντολογία παρουσίαζε τὸ εἶναι σ' ἓνα σύστημα ἀπὸ ἀντικείμενα ἢ ἀπὸ ἐνότητες ἀντικειμένων, ἀπ' τὴν ἐποχὴ τοῦ Kant ἔχει ἀπορριφθῆ πιά κάθε ὄντολογία. Τὸ μόνο, πὺ ἀπομένει, εἶνε οἱ χῶροι, πὺ μέσα τους πρέπει ἀκριβῶς ν' ἀναζητήσουμε τὸ εἶναι καὶ τὴν ὄντοότητά του. Γιὰ τὴν ὄντολογία ἦταν τὸ καθετὶ μονάχα ἔτσι, ὅπως τὸ σκεπτόμαστε, ὅτι εἶνε. Γιὰ τὸν φιλοσοφικὸ λογισμό εἶνε τὰ πάντα διαποτισμένα ἀπ' τὸ περιβάλλον ἢ εἶνε σ' ἓνα χαμένα. Ἡ ὄντολογία διασαφήνιζε τὰ ὅσα ἐννοοῦσαν οἱ ἀναφερόμενες στὸ εἶναι ἐκφράσεις μας, ἀνάγοντάς τα σ' ἓνα πρῶτο καὶ ἀρχικὸ εἶναι. Ὁ φιλοσοφικὸς λογισμὸς προβαίνει σὲ μιὰ διαφώτιση τοῦ περιβάλλοντος, πὺ μέσα της βρίσκουν τὸν θεμελιακὸ τους λόγο καὶ τὴν πηγὴ τους ὅλα, ὅσα διατυπώνονται ἔπειτα σὲ συγκεκριμένες ἐκφράσεις. Ἡ ὄντολογία ἐπιχειροῦσε μιὰ διαφώτιση ἀντικειμενικὴ ἐπάνῳ στὰ πράγματα, δηλαδὴ ἔδειχνε, μὲ τὴν σκέψη τὴν προσανατολισμένη στὰ ἐγκόσμια, κατὶ τὸ ἄμεσα δρατό. Ὁ φιλοσοφικὸς λογισμὸς πετυχαίνει μὲ τὴν ὑπερβατικὴ σκέψη ἔμμεσα τὸ εἶναι. Ἡ ὄντολογία μπορεῖ νὰ παρομοιασθῆ μὲ τὸν ταξινομητικὸ πίνακα τῶν κατηγοριῶν, πὺ ἀδρανοῦν. Ἡ φιλοσοφικὴ διαφώτιση τοῦ περιβάλλοντος μπορεῖ νὰ παρομοιασθῆ μὲ μιὰ κινητὴ καὶ κυμαινόμενη δέσμη ἀπὸ γραμμὲς καμωμένες νὰ ξεκαθαρίσουν τὸν ὄριζοντα.

Ἐνῶ ὁμως διαφωτίζονται οἱ φάσεις τοῦ περιβάλλοντος, ἀναπότρεπτα προβάλλει ἓνα πλῆθος ἀπὸ ὄντολογίες φαινομενικὲς, πὺ πρέπει νὰ τίς χρησιμοποιήσουμε. Καὶ πρέπει νὰ τίς χρησιμοποιήσουμε, γιατί ἡ ἐννοιολογικὴ τους ὕπαρξη μᾶς παρέχει ἀκριβῶς τὴν πιθανότητα τῶν γλωσσικῶν διατυπώσεων. Πάντως τὸ ὄντολογικὸ τους νόημα διαλύεται πάλι ἀμέσως μέσα στὴν κίνηση τοῦ φιλοσοφικοῦ λο-

γισμοῦ κι' ἀφίνει νὰ προβάλλη — ἀντὶ γιὰ μιὰ γνώση, πού ἀναφέρεται σὲ κ' ἄ τι — ἡ παρουσία ἑνὸς χώρου, πού ἔχει κάθε φορὰ ἕνα ἰδιότυπο χροῶμα καὶ πού δὲν κλείνει ποτέ.

2) Ἡ πλοκή, πού μέσα της ὑπάρχει γιὰ μᾶς τὸ εἶναι, ἀνοίγει ἀπ' τὴ μιὰ μεριά στὴ γνώση ἑλεύθερο τὸ δρόμο γιὰ ἕνα ἀπεριόριστο προχώρημα σὲ ὅλα ὅσα ἀντικειμενικὰ «γίνονται», θεσπίζει ὁμως γιὰ τὴ γνώση ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά ἕνα ἀνυπέρβλητο σύνορο καὶ τὸ σύνορο αὐτὸ εἶνε τὸ περιβάλλον, πού χρησιμεύει ταυτόχρονα καὶ γιὰ νὰ δίνη φτερά στὴ γνωστικὴ μας ἐνέργεια.

Ἡ παρατήρηση αὐτὴ ἔχει, πρὸ πάντων γιὰ τὴ γνώση τῆς πραγματικότητας τοῦ ἀνθρώπου, μιὰ μεγάλη σημασία. Τὸ περιβάλλον, πού ἀπαρτίζω ἐγὼ ὁ ἴδιος ὡς ὑπαρξὴ καὶ ὡς πνεῦμα, γίνεται ἀντικειμενικὸ καὶ ἐπομένως ἀντικείμενο μελέτης ὡς ἡ ἐγκόσμια πραγματικότητα τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξὴς καὶ τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος. Ἡ ἐπιστήμη ὁμως τοῦ ὑπαρκτοῦ καὶ ἡ ἐπιστήμη τοῦ πνεύματος δὲν εἶνε γνώση τοῦ περιβάλλοντος, μὰ εἶνε γνώση ἑνὸς φαινομένου, πού τὸ εἶναι του εἴμαστε ἐμεῖς ἢ μπορούμε ν' ἄμαστε ἐμεῖς οἱ ἴδιοι καὶ πού γιὰ νὰ τὸ φθάσουμε καὶ νὰ τὸ συλλάβουμε ἔχουμε ν' ἀκολουθήσουμε δυὸ συνυφασμένους μεταξὺ τους δρόμους: ὁ ἕνας μᾶς κάνει νὰ τὸ γνωρίσουμε, νὰ τὸ συλλάβουμε γνωστικά, ὁ ἄλλος μᾶς κάνει νὰ τὸ νοιώσουμε.

Ὅλες οἱ φάσεις τοῦ περιβάλλοντος ἀφανίζονται, ὅταν τὶς κάνουμε ἀντικείμενα μιᾶς ἔρευνας καὶ ὅταν τὶς ἀναγκάζουμε νὰ μὴν εἶνε τίποτε ἄλλο ἀπὸ τέτοια ἀντικείμενα. Σβύνουν καὶ μᾶς παραδίνουν τὴν ψυχὴ τους μὲ τὸ νὰ γίνουν ὡς ἀντικείμενα μιᾶς ἔρευνας ὁρατὲς καὶ γνωστικὰ συλληπτὲς. Ποιὸς εἶνε ὁ χαρακτήρας τῆς πραγματικότητας, πού ἔχει τὴν κάθε φορὰ τὸ ἀντικείμενο μιᾶς ἐπιστημονικῆς γνώσης, αὐτὸ εἶνε ἕνα ἐρώτημα, πού σὲ κάθε εἰδικὴ περίπτωση πρέπει νὰ τὸ θέτη κανεῖς χωριστά. Ἄν θέλουμε νὰ δώσουμε μιὰν ἀρνητικὴ ἀπάντηση, εὐκολο εἶνε νὰ εἰποῦμε τὰ ἑξῆς:

Καμμιά ἀνθρωπολογία δὲν καταφέρει νὰ γνωρίση, τί εἶνε πραγματικὰ ἡ ζωντανὴ ὑπαρξὴ τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ζωντανὴ ὑπαρξὴ, πού εἴμαστε ὡς περιβάλλον ἐμεῖς οἱ ἴδιοι, δὲν εἶνε γιὰ τὸ βιολογικὰ συλληπτὸ παρὰ μόνο μιὰ προοπτικὴ ἢ εἶνε κ' ἄ τι, πού χρησιμεύει ὡς

άπλο μέσο. Στο περιβάλλον, που ἀπαρτίζεται ἀπὸ μᾶς τοὺς ἴδιους, «κινούμεθα» ἐρευνητικά, ἀνάγοντας τὴν ὑπαρξή μας σὲ ἀντικείμενο, δρώντας ἀπάνω της καὶ χρησιμοποιώντας την, μὰ, ὅταν ἀσκοῦμε αὐτὴν τὴν ἐνέργεια, μᾶς γίνεται ταυτόχρονα ἀναγκαστικὰ ἀντιληπτό, ὅτι δὲν μπορούμε σὲ καμμιὰ περίπτωση νὰ τὴν ἀδράξουμε μὲ τὰ χέρια μας, ἐκτὸς βέβαια, ἂν τὴν ἀδράξουμε ὡς κάτι ἀκατανόητο γιὰ νὰ τὴν συν-
 τρίψουμε.

Καμμιὰ ἐπιστήμη τῆς τέχνης δὲν μπορεῖ ὡς ἐπιστήμη νὰ συλλάβῃ τὸ τί εἶνε ἀκριβῶς ἡ οὐσιαστικὴ πραγματικότητα τῆς τέχνης, δὲν μπορεῖ δηλαδή νὰ συλλάβῃ τὴν ἀλήθεια, που νοιώθει καὶ παράγει ὁ δημιουργὸς μέσ' στὴν τέχνη. Ὅ,τι ὀνομάζουμε ἀντικειμενικὰ «ἐκφραση» κι' ὅ,τι ἀνάγουμε σ' ἓνα «βιωτικὸ αἶσθημα» ἢ σ' ἓνα «χα-
 ρακτῆρα», αὐτὰ ὅλα εἶνε μιὰ ἀπλὴ ἀνακοίνωση, που γίνεται ἀπὸ μιὰ πηγὴ σὲ μιὰν ἄλλη πιθανὴ πηγὴ, καὶ εἶνε μονάχα μιὰ πραγματικό-
 τητα, που μᾶς περιβάλλει.

Καμμιὰ θρησκεία (ἱστορία, ψυχολογία καὶ κοινωνιολο-
 γία τῆς θρησκείας) δὲν μπορεῖ νὰ συλλάβῃ τὸ τί εἶνε ἀκριβῶς πραγ-
 ματικὰ ἡ θρησκεία. Ἡ ἐπιστήμη μπορεῖ νὰ συλλάβῃ μὲ τὴν γνώση καὶ νὰ ἐρμηνεύσῃ τὶς θρησκείες, χωρὶς ὅμως καὶ νᾶνε δυνατόν νὰ βρεθῇ ὁ ἐρευνητὴς μέσ' στὴν οὐσία τῶν θρησκείων αὐτῶν καὶ νὰ σταθῇ μέσα σὲ μιὰν ἀπ' αὐτὲς ὡς πιστός. Ἡ ἀληθινὴ πίστις δὲν εἶνε γνωστικὰ συλληπτή.

Τὸ περιβάλλον μὲ κρατᾶει ἐλεύθερο μπροστὰ κ' ἐνάντια στὸ γνω-
 στικὰ συλληπτό. Αὐτὸ ὅμως, που «γνώρισα», μὲ κάνει νὰ μοῦ ξεφεύγῃ ἡ πραγματικότητα ὅσες φορές ἐκλαμβάνω τὸ περιεχόμενο κι' ὅλας τῆς γνώσης ὡς τὴν πραγματικότητα. Τὸ ν' ἀναπτύξουμε θετικὰ τὰ ὅσα ἔχουν συλληφθῇ γνωστικὰ, αὐτὸ εἶνε τὸ φιλοσοφικὸ ἔργο μέσα σὲ κάθε ἐπιστήμη. Καθετί, που ἐπιχειροῦμε, ἔχοντας γιὰ βάση τὴ γνώση μας, προσανατολίζεται ἀναγκαστικὰ στὸ περιβάλλον, που μένει ἀό-
 ρατο: ἡ ἰατρικὴ θεραπεία εἶνε προσανατολισμένη ἀναγκαστικὰ στὴ ζωή, που δὲν ἔχει διαγνωσθῇ· ἡ βασισμένη ἀπάνω σὲ συστηματικὸ σχέ-
 διο προσπάθεια, που ἀποβλέπει νὰ μεταβάλῃ τὴν ἀνθρώπινη ὑπαρξή, εἶνε ἀναγκαστικὰ προσανατολισμένη στὴν πραγματικὴ πίστις, που δὲν ἔχει ποτὲ διοραθῇ, καθὼς καὶ σὲ ὅ,τι περιβάλλει τὸν ἄνθρωπο οὐσια-

στικά. Κάθε ἀληθινή διευθέτηση ἀνθρώπινων πραγμάτων καθοδηγείται λοιπὸν ταυτόχρονα ἀπ' αὐτὸ τὸ περιβάλλον, πὺ ὅμως ἡ γνώση δὲν μπορεῖ νὰ τὸ φθάσῃ καὶ νὰ τὸ ἐκτοπίσῃ. Ἡ γνώση ἄλλωστε πὺ μᾶς εἶνε δυνατή, δὲν αἴρεται διόλου μὲ τὸ ὅτι νοιώθουμε καὶ ἀγγίζουμε, νοιώθοντας, τὸ περιβάλλον. Ἀντίθετα μάλιστα ἡ γνώση συλλαμβάνεται καὶ βγαίνει—ἀπ' τὴ στιγμή, πὺ σχετικοποιεῖται—ἀπὸ ἓνα καινούργιο βάθος. Γιατὶ ἡ ἀπεριόριστη κίνησή της μπαίνει κ' ἐκδηλώνεται μέσα σ' ἓνα χῶρο, πὺ κανένα του σημεῖο δὲν συλλαμβάνεται βέβαια γνωστικά. Κανένα ἀπ' τὰ γνωστὰ εἶναι δὲν εἶνε τὸ εἶναι. Ἐκεῖνο πὺ ξέρω ἀπὸ τὸν ἑαυτό μου, δὲν εἶναι ποτὲ ὁ οὐσιαστικὸς ἑαυτός μου. Ὅ,τι ξέρω ἀπὸ τὸ εἶναι δὲν εἶνε ποτὲ τὸ οὐσιαστικὸ εἶναι. Ὅ,τι ὑπάρχει ὡς γνωστὸ εἶνε κᾶτι πὺ «ἔγινε», εἶνε ἐπομένως κᾶτι τὸ μερικὸ καὶ μερικὰ γνωστὸ, μὰ καὶ ταυτόχρονα κᾶτι τὸ συγκαλυπτικὸ καὶ στενωτικὸ. Ἔτσι εἴμαστε ἀναγκασμένοι—ἀφοῦ βρισκόμαστε μπροστὰ σὲ κᾶτι τὸ κλειστὸ—νὰ τὸ διατρυπήσουμε καὶ πάλι, μὰ δὲν μποροῦμε πάντως, διατρυπώντας το, ν' ἀποκαλύψουμε τὴν οὐσία παρὰ μόνο ἀνδαμάσουμε ἀνεπιφύλακτα καὶ προσπαθώντας νὰ εἴμαστε πλάϊ στὰ πράγματα τὴν γνώση, πὺ εἶνε πάντα μερική.

3) Τὸ ἀν θᾶχω, φιλοσοφώντας μπροστὰ στὰ μάτια μου ἢ δὲν θᾶχω, τὴν ὀλότητα τῶν φάσεων τοῦ περιβάλλοντος, αὐτὸ εἶνε κᾶτι, πὺ ἀναφέρεται σὲ μιὰ θεμελιακὴ ἀπόφαση. Μοιάζει βέβαια σ' ἀν νᾶναι δυνατὸν νὰ συλλάβῃ κανεὶς τὸ οὐσιαστικὸ εἶναι, ἀντικρούζοντας μιὰ μεμνωμένη φάση του—τὸν κόσμο, τὸ ἐν γένει συνειδός, τὴν ὑπαρξη, τὸ πνεῦμα—Ἡ ἀλήθεια ὅμως εἶνε, ὅτι ὅποιος δοκιμάζει κᾶτι τέτοιο εἶνε ἐκτεθειμένος ἀναγκαστικὰ σὲ ἰδιότυπες πλάνες καὶ ἀπώλειες στοιχείων τῆς πραγματικότητας.

Ἀπ' ὅλες πάντως τὶς θεμελιακὲς ἀποφάσεις, πὺ πρέπει νὰ πάρῃ κανεὶς, ἐκείνη, πὺ ἔχει τὴν πιὸ βαθειὰ ἐπίδραση, εἶνε ἡ ἀκόλουθη : θ' ἀρνηθῶ τὸ πῆδημα ἀπ' τὴν ὀλότητα τοῦ ἐγκόσμιου εἶναι στὸ ὑπερβατικὸ ἢ θὰ χρησιμοποιήσω τὸ πῆδημα αὐτὸ ὡς τὸ ξεκίνημα ἀκριβῶς τοῦ φιλοσοφικοῦ λογισμοῦ ;

Πρόκειται γιὰ τὸ πῆδημα, πὺ σημειώνεται ἀπὸ καθεὶ, πὺ μποροῦμε ὡς χρονικὸ νὰ τὸ ζήσουμε καὶ ὡς ἄχρονο νὰ τὸ γνωρίσουμε (καὶ πὺ ἔτσι μένει πάντα ἓνα φαινόμενο), πρὸς τὸ εἶναι τὸ ἴδιο, πὺ

εἶνε πραγματικὸ καὶ αἰώνιο (καὶ πού ἐπομένως δὲν εἶνε δυνατόν νὰ συλληφθῆ γνωστικὰ στὴν χρονικὰ προσδιορισμένη ὕπαρξη, ἂν καὶ μᾶς ἀπευθύνη βέβαια τὸ λόγο καὶ τ' ἀκοῦμε μέσα στὴν χρονικὰ προσδιορισμένη ὕπαρξη).

Πρόκειται γιὰ τὸ πῆδημα, πού σημειώνεται ἀπ' τὸ περιβάλλον, πού ὡς ὕπαρξη, ὡς συνείδηση καὶ ὡς πνεῦμα εἴμαστε ἑμεῖς οἱ ἴδιοι, πρὸς τὸ περιβάλλον, πού ἔχουμε τὴν δυνατότητα νᾶμαστε ἢ πού ὡς ὑπόστασις μάλιστα εἴμαστε. Καὶ πρόκειται ἔτσι ταυτόχρονα γιὰ τὸ πῆδημα, πού σημειώνεται ἀπ' τὸ περιβάλλον ἐκεῖνο, πού γνωρίζουμε ὡς κόσμος, πρὸς τὸ περιβάλλον, πού ἀπαρτίζεται ἀπ' τὸ εἶναι αὐτὸ καθ' αὐτό.

Τὸ πῆδημα, πού ἐννοοῦμε, εἶνε ἀποφασιστικὸ γιὰ τὴν ἐλευθερία μου. Γιατὶ ἡ ἐλευθερία ὑπάρχει μόνο μὲ προϋπόθεση τὴν ὑπερβατικὴν πράξη.

Ὑπάρχει βέβαια καὶ στὴν ἐγκόσμια σκέψη κᾶτι, πού μοιάζει μὲ τὴν ἐλευθερία. Καὶ ὑπάρχει εἰδικὰ τότε, ὅταν δὲν ταυτίζω τὸ περιβάλλον, πού εἶμαι ὡς ὕπαρξη καὶ ὡς πνεῦμα ἐγὼ ὁ ἴδιος, μὲ τὴν δεκτικότητα αὐτοῦ τοῦ περιβάλλοντος νὰ συλληφθῆ γνωστικὰ. Πάντως στὴν περίπτωση τοῦ περιβάλλοντος, πού ἀπαρτίζεται ἀπ' τὴν ὕπαρξη καὶ ἀπὸ τὸ πνεῦμα, πρόκειται γιὰ μιὰ σχετικὴ ἐλευθερία καὶ αὕτη ἔγκειται στὸ ὅτι κᾶτι μένει ἀνοιχτό.

Ὑπάρχει βέβαια ἐπίσης ἡ ἐλευθερία τῆς σκέψης, πού ἐντείνεται καὶ σὲν μιὰν ἀπόλυτη ἐλευθερία τοῦ νὰ τὰ παραβλέπω τὰ τὰ πάντα καὶ προβάλλει ἔτσι ὡς ἡ ἐλευθερία τοῦ «Ὁχι». Ἡ θετικὴ ὁμως ἐλευθερία ἔχει μιὰ πηγὴ, πού δὲν εἶνε ἡ σκέψη. Ἡ πηγὴ τῆς εἶνε ἡ ὑπόστασις, πού τὴν κατακτᾶμε μὲ τὸ ὑπερβατικὸ πῆδημα. Καὶ ἡ ἐλευθερία αὕτη σβύνει, ὅταν ἡ σκέψη—στὴ διάθεσή της νὰ παραβλέπη τὰ πάντα—φθάνει ὡς τὸ σημεῖο νὰ παραβλέψη τὴν ἴδια τὴν ἐλευθερία καὶ τὴν ὑπερβατικὴν πράξη. Δὲν εἶνε δυνατόν ν' ἀποστρέφω τὰ μάτια ἀπ' τὸν ἑαυτό μου ὡς πιθανὴ ὑπόστασις κ' ἐπομένως ἀπ' τὸ ὑπερβατικὰ δεδομένο, χωρὶς νὰ κάνω μιὰ προδοσίαν τοῦ ἑαυτοῦ μου καὶ χωρὶς νὰ βυθισθῶ στὸ κενό.

Γιατὶ ἡ ἐλευθερία τοῦ νὰ εἶμαι μιὰ ὑπόστασις ὑπάρχει μόνο ταυτισμένη μὲ τὸ Πηγαιό, πού ἀπάνω του—σᾶν νὰ πρόκει-

ται για μιάν ἀκτὴ—φθάνει καὶ ἀράζει ἢ σκέψη. Ἡ ἐλευθερία αὐτὴ χάνεται ἀμέσως τὴν ἴδια στιγμὴ, πού, ἀνακαλώντας τὸ πῆδημα, γλυστράω καὶ πάλι πρὸς τὰ νερὰ τῆς ἐγκόσμιας σκέψης : π. χ. πρὸς τὶς ἀπατηλὲς ιδέες ἐνὸς γενικὰ ἀναγκαίου καὶ γνωστικὰ συλληπτοῦ ὀλικοῦ γίγνεσθαι, πού ἀναφέρεται ὡς «ὀλικὸ» στὸν κόσμο, στὴν ὑπαρξὴ καὶ στὸ πνεῦμα καὶ πού ἐμπρὸς του παρατάω τὴν ἐλευθερία μου.

Στὸ πῆδημα λοιπὸν πρὸς τὸν ὑπερβατικὸ λογισμό διατυπώνεται νοητικὰ ἡ θεμελιακὴ ἀπόφαση τοῦ Εἶναι, ἡ θεμελιακὴ ἀπόφαση, πού ἀπ' αὐτὴν κρέμεται ἡ πραγματικότητα τοῦ Εἶναι μου.

Τὸ νὰ φιλοσοφήσῃ κανένας ἀπάνω στὶς φάσεις τοῦ περιβάλλοντος εἶνε κᾶτι, πού ἐξαρτᾶται ἀπὸ μιάν ἀπόφαση. Πρόκειται γιὰ τὴν ἀπόφαση, πού ἀπ' αὐτὴν ἐξαρτᾶται, ἂν θὰ θελήσω—κ' ἡ θέληση αὐτὴ ἀναφέρεται στὸ Εἶναι—ἂν θὰ θελήσω νὰ λυτρωθῶ ἀπὸ κάθε ὠρισμένη γνώση τοῦ Εἶναι, ἀφοῦ βέβαια προηγουμένως θᾶχω κάνει τὴ γνώση αὐτὴ ἀπόλυτα δική μου, γιὰ νὰ μπορέσω νὰ δεχθῶ νᾶρθῆ κοντά μου τὸ ἴδιο τὸ Εἶναι, ἀληθινά.

Πρόκειται γιὰ τὴν ἀπόφαση, πού ἀπ' αὐτὴν ἐξαρτᾶται, ἂν θὰ προτιμήσω—ἀντὶ νὰ ζῶ ἡσυχος μέσα σὲ μιάν ἱκανοποιητικὴ γνώση τοῦ Εἶναι—ν' ἀφογκράζωμαι μέσα στὸν ἀνοιχτὸ χῶρο, πού περιβάλλει ὅλους τοὺς ὀρίζοντες καὶ πού ὁ ἴδιος δὲν ἔχει ὀρίζοντα, τὶς φωνές, πού μοῦ μιᾶνε, νὰ βλέπω τὰ λαμπερὰ φῶτα, πού δείχνουν, πού προειδοποιοῦν, πού μαγεύουν καὶ πού ἴσως γνωστοποιοῦν μάλιστα τὸ Εἶναι.

Πρόκειται γιὰ τὴν ἀπόφαση, πού ἀπ' αὐτὴν ἐξαρτᾶται, ἂν θὰ βρῶ τὴν βεβαιότητα τοῦ ἑαυτοῦ μου στὶς ἀντανακλάσεις μονάχα τοῦ Εἶναι, πού ὅλες προβάλλουν ὡς ἀπλᾶ ἀντιπροσωπευτικὰ σήματα τοῦ Εἶναι, ἂν μ' ἄλλα λόγια θὰ ξεφύγω ἢ ὄχι ἀπ' αὐτὸν τὸν μοναδικὰ προσιτὸ στὰ βήματά του δρόμο τῆς ἐγκοσμιότητος.

Πρόκειται γιὰ τὴν ἀπόφαση, πού ἀπ' αὐτὴν ἐξαρτᾶται, ἂν θὰ καταφέρω—ἀντὶ ν' ἀρκεσθῶ στὸ ἀπατηλὸ στήριγμα μιᾶς θεωρίας τοῦ Εἶναι—νὰ γίνω ἐγὼ ὁ ἴδιος ὡς ἱστορικὴ ἐμφάνιση μέσα στὸ ἀνοιχτὸ περιβάλλον ὁ ἑαυτός μου.

Οἱ φάσεις τοῦ περιβάλλοντος διαφωτίζουν ἓνα βασικὸ χαρακτηριστικό, πού ὑπάρχει στὴν δυνατότητα τοῦ ἀ ν θ ρ ῶ π ο υ.

Θὰ θέλαμε βέβαια πολὺ νὰ βροῦμε καὶ νὰ ἰδοῦμε τὸ ἰδεῶδες τοῦ ἀνθρώπου. Θὰ θέλαμε νὰ ξαναβροῦμε στὴ σκέψη τὸ τί δέον νὰ εἴμαστε καὶ τὸ τί μπορούμε μέσα ἀπ' τὰ σκοτεινά μας βάρη νὰ εἴμαστε. Κ' εἶνε μάλιστα σὰν νὰ θέλαμε ν' ἀποκτήσουμε καὶ νὰ βροῦμε στὴν εἰκόνα, πού σχηματίζουμε μπροστά μας, καὶ μὲ τὴν διαύγεια, πού παίρνει στὸ ἰδεῶδες ἡ ἰδέα τοῦ Ἀνθρώπινου, μιὰ βεβαιότητα γιὰ τὸ ἴδιο μας τὸ εἶναι.

Ἀπὸ κάθε εἰκόνα ὅμως τοῦ Ἀνθρώπινου, πού συλλαμβάνεται μὲ τὴ σκέψη καὶ γίνεται ὁρατὴ, λείπει τὸ καθολικὸ κῦρος. Ἡ μορφή εἶνε μονάχα μιὰ ἀπ' τὶς ὄψεις, πού ἔχει ἡ ἱστορικὴ ὑπόσταση. Δὲν εἶνε ἡ ἴδια ἡ ὑπόσταση. Καὶ κάθε μορφή, πού παρασταίνει μιὰ πιθανὴ ἀνθρώπινη τελειοποίηση, ἀποδεικνύεται στὴ σκέψη σὰν κάτι, πού σπάζει μέσα του, κι' ἀποδεικνύεται στὴν πραγματικότητα σὰν κάτι, πού δὲν μπορεῖ ν' ἀποτελειωθῆ.

Γι' αὐτὸ μᾶς καθοδηγοῦν βέβαια ἰδεῶδη. Κ' εἶνε στὸ ταξίδι μας τὰ ἰδεῶδη σὰν σημεῖα, πού χρησιμεύουν στοὺς ναυτικούς γιὰ τὸν προσανατολισμό τους. Δὲν μᾶς ἐπιτρέπουν ὅμως τὰ σημεῖα αὐτὰ νὰ μείνουμε, ἀτενίζοντά τα, σὰν νὰ βρισκόνταν κι' ὅλας μέσα τους ὁ σκοπὸς καὶ ἡ γαλήνη.

Τὰ ἰδεῶδη εἶνε —ὅπως εἶνε κι' ὅλα ὅσα μᾶς γίνονται ὡς ἀντικείμενα γνωστὰ—χωμένα μέσα στὸ περιβάλλον. Πέρα ἀπ' ὅλα τὰ ἰδεῶδη —ἔστω καὶ περνώντας ἀναγκαστικὰ ἀπ' τὸ δρόμο τους καὶ χρησιμοποιώντας τα πάντοτε ὡς στήριγμα—μᾶς δείχνει ὁ φιλοσοφικὸς λογισμὸς στὸ περιβάλλον τὸν μόνο σταθερὸ χῶρο. Τὸ ν' ἀποκτήσουμε τὴ συνείδηση αὐτοῦ τοῦ διαστήματος, αὐτὸ εἶνε συνυφασμένο μὲ τὸ ὅτι εἴμαστε ἄνθρωποι, γιὰτὶ τὸ περιβάλλον ἀκριβῶς κρατᾷ μέσα μας ξύπνια τὴν ἀτομικὴ μας δυνατότητα. Ὑπάρχουμε βέβαια μονάχα μὲ τὸ ὅτι ἀδράχνουμε πάντοτε ὅ,τι εἶνε τὸ πιὸ πλησίον καὶ τ' ἀδράχνουμε μὲ τὸ μέτρο τῶν ἰδεῶδων, πού ὡς τὴ στιγμὴ ἔχουν ξεκαθαρισθῆ μέσα μας. Ἡ σκέψη ὅμως, πού ἀναφέρεται στὸ περιβάλλον, ἀνοίγει τὴν ψυχὴ—ἐνῶ κάνει τὸν χῶρο νὰ εὐρυνθῆ—τὴν ἀνοίγει καὶ τῆς δίνει τὴ δύναμη νὰ νοιώσῃ τὸ Πηγαῖο.

Γιατὶ ἡ οὐσία τοῦ ἀνθρώπου δὲν βρίσκεται κι' ὅλας στὸ ἰδεῶδες, πού μπορεῖ νὰ προσδιορισθῆ, μὰ βρίσκεται στὴν ἐλεύθερη ἀπὸ κάθε

φραγμό ἀποστολή του, πού ἐκπληρώνοντάς την σπρώχνεται ὁ ἄνθρωπος πρὸς τὴν πηγὴ ἐκείνη, πού ἀπὸ μέσα της ἐκπορεύεται καὶ πού μέσα της ζητάει καὶ πάλι νὰ παραδώσῃ τὸν ἑαυτό του.

Κι' ἂν ἡ οὐσία τοῦ ἀνθρώπου δὲν βρίσκεται στὸ ἰδεῶδες, ἀκόμα λιγώτερο βρίσκεται κλεισμένη σὲ ὅ,τι συλλαμβάνει γιὰ τὴν ὑπαρξή του ἢ γνώση ἀνθρωπολογικά, σὲ ὅ,τι τὸν ἐμφανίζει μονάχα σ' ἓναν ἀπ' τοὺς ζωντανούς ὀργανισμούς, πού προβάλλουν στὸν κόσμο. Οὔτε ἐξαντλεῖται ἡ οὐσία τοῦ ἀνθρώπου στὶς συναρτήσεις, πού ἔχει ἡ ὑπαρξή του, στὴ συνείδησή του, στὸ πνεῦμα του. Ὅλα αὐτὰ βέβαια ἀπαρτίζουν τὸν ἄνθρωπο κι' ὅταν λείψῃ μιὰ ὁποιαδήποτε ἀπ' τὶς φάσεις αὐτῆς τοῦ εἶναι του χάνεται ὁ ἄνθρωπος ἢ φθίνει.

Μὰ ὅσο κι' ἂν ἡ περιορισμένη χρονικὴ ὑπαρξή μας μένη τυλιγμένη μέσα σὲ συγκαλυπτικούς πέπλους, ὅσο κι' ἂν ἀναγκαζόμαστε γιὰ τὴ στιγμὴ νὰ μένουμε ἀνήσυχα ἱκανοποιημένοι μὲ ὅ,τι εἶνε προσωρινό, μέσα μας ὑπάρχει μ' ὅλα ταῦτα ἓνα μυστικὸ βάθος, πού σὲ ὀρισμένες μεγάλες στιγμὲς γίνεται αἰσθητό, ὑπάρχει κάτι, πού διαπερνώντας ὅλες τὶς φάσεις τοῦ περιβάλλοντος, μπορεῖ νὰ μᾶς γίνῃ μὲ τὴ βοήθεια αὐτῶν τῶν φάσεων συλληπτό. Ὁ Schelling τὸ ὀνομάζει «γνωστικὴ ἐπικοινωνία μὲ τὴν δημιουργία» καὶ τ' ὀνομάζει ἔτσι, γιὰτὶ εἶνε σ' ἓν νὰ βρεθῆκαμε μέσ' στὸν βυθὸ τοῦ ἑαυτοῦ μας παρόντες τὴν ὥρα πού γεννήθηκαν ὅλα τὰ ὄντα καὶ σ' ἓν νὰ τὸ ξεχάσαμε αὐτὸ τὸ πρᾶγμα μέσα στὸν στενὸ χῶρο τοῦ κόσμου μας. Φιλοσοφώντας, βαδίζουμε ἀπάνω στὸ δρόμο, πού εἶνε ταγμένος νὰ ξυπνήσῃ ξανά τὴν ἀνάμνηση, τὴν ἀνάμνηση, πού μὲ τὴν βοήθειά της ἐπιστρέφουμε στὸν βυθό. Μὲ τὸ ν' ἀναπαρασταίνουμε μπροστά μας τὸ περιβάλλον κάνουμε τὸ πρῶτο (ἀρνητικὸ βέβαια ἀκόμα) βῆμα, πού εἶνε ταγμένο νὰ σπάσῃ καὶ ν' ἀνοίξῃ τὸν στενὸ χῶρο.

Ἔτσι ὁμοίως γίνεται μιὰ ἀφηρημένη μονάχα παραπομπὴ στὸ πλάτος καὶ στὸ βάθος. Μένουν τάχα (τὸ πλάτος καὶ τὸ βάθος) ἀδειανὰ ἢ προβάλλει μέσα τους πραγματικὰ τὸ εἶναι; Ἡ συνείδηση τοῦ πλάτους δὲν ἐξασφαλίζει μονάχη τῆς καμμιά πλήρωση, μὰ προκαλεῖ μόνο μιὰν ὄψιση. Ἀφοῦ διαπεράσω τὸν χῶρο τοῦ περιβάλλοντος, δυὸ εἶνε οἱ πιθανότητες, πού μοῦ δίνονται:

Ἡ πρώτη πιθανότητα εἶνε νὰ βυθισθῶ καὶ νὰ χαθῶ στὴν ἀνεδα-

φρικότητα τοῦ ἄπειρου : ἔτσι βρίσκομαι μέσα στὸ Μ η δ έ ν, πού ἀντίκρου του εἶμαι μονάχα μέσω τοῦ ἴδιου τοῦ ἑαυτοῦ μου ὅ,τι μπορῶ νᾶμαι. "Αν ἡ σκέψη αὐτὴ δὲν ἐμπνεύση στὸ ἀμφίβολο Εἶναι μου τὴν ἰδέα τῆς φυγῆς, κάνοντάς με στὸ τέλος νὰ χάσω κάθε συνείδηση γιὰ τὸ Εἶναι μου, θὰ μοῦ ἐμπνεύση πάντως ἕνα φανατισμὸ καὶ μάλιστα μὲ τὸ σκοπὸ νὰ μὲ κάνη νὰ ζητήσω τὴ σωτηρία μου—τυφλὸς πιά μπροστὰ στὸ περιβάλλον κ' ἔχοντας ἀντίκρου μου τὸ Μηδέν—σὲ κάτι, πού βίαια θ' ἀδράξω μὲ τὰ χέρια μου, σὲ κάτι μονόπλευρα ὀρισμένο.

Ἡ ἄλλη πιθανότητα εἶνε νὰ γεννήσῃ μέσα μου ἡ συναίσθηση τοῦ πλάτους τὴν ἀπεριόριστη διορατικότητα καὶ τὴν ἰκανότητα νὰ εἶμαι ἕτοιμος γιὰ ὅλα. Τότε προβάλλει γιὰ τὰ μάτια μου στὸ περιβάλλον καὶ μάλιστα μέσ' ἀπ' ὅλες τὶς πηγές τὸ Εἶναι. Ὁ ἑαυτός μου προσφέρεται ὡς δῶρο στὰ χέρια μου.

Καὶ οἱ δυὸ πιθανότητες ὑπάρχουν. Χάνοντας τὴν οὐσία τοῦ ἑαυτοῦ μου, νοιώθω τὸ Μηδέν. Δωρίζοντας στὰ χέρια μου τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό μου, νοιώθω τὴν πληθώρα, πού γεμίζει τὸ περιβάλλον.

Καμμιὰν ἀπ' τὶς δυὸ πιθανότητες δὲν μπορῶ νὰ ἐκβιάσω. Δὲν μπορῶ μὲ τὴ θέλησή μου νὰ κάνω τίποτε ἄλλο ἀπὸ τοῦ νᾶμαι τίμιος, ἀπὸ τοῦ νὰ προετοιμάζω καὶ νὰ καλλιεργῶ τὴν ἀνάμνηση.

"Αν δὲν προβάλλῃ τίποτε μπροστὰ μου, ἂν δὲν ξέρω ν' ἀγαπήσω, ἂν μὲ τὴν ἀγάπη μου δὲν ἀνατείλῃ στὰ μάτια μου τὸ Εἶναι κι' ἂν δὲν γίνω μέσα του ὁ ἴδιος ὁ ἑαυτός μου, τότε ἀπομένω ἀπλούστατα σ' ἓν μιὰ ὑπαρξή, πού εἶνε καμωμένη νὰ χρησιμοποιηθῇ καὶ νὰ καταναλωθῇ μονάχα σ' ἓν ὑλικό. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶνε ποτὲ μονάχα ἕνα μέσο, μὰ εἶνε ταυτόχρονα πάντα ἕνας τελικὸς σκοπός, γι' αὐτὸ ἀκριβῶς ὅποιος φιλοσοφεῖ ζητάει, ἐνῶ στέκεται μπροστὰ στὴν διπλὴ πιθανότητα κ' ἐνῶ τὸν ἀπειλεῖ ἀκατάπαυστα τὸ Μηδέν, ζητάει τὴν πλήρωση, πού βγαίνει μέσα ἀπ' τὴν πηγὴ.

(*Ἐπεται συνέχεια)

[Μετάφρασις ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ ὑπὸ Παν. Κανελλοπούλου]